A NEGYVENES ÉVEK MAGYAR POLITIKAI ÉS IRÁNY-VÍGJÁTÉKAIRÓL.*)

A vígjátéknak az a fajtája, mely az egykori Athénben virágzott, s azzal, hogy a politikai közéletnek actualitásait a gúny és vídámság világításában a közönség elé vitte, némikép a mai élczlap-irodalmat pótolta — nálunk sem ismeretlen. Nekünk is vannak politikai vígjátékaink s habár Aristophanessel nem dicsekedhetünk, egyik másik terméke e műfajnak nemcsak korrajzi érdemeinél fogva becses, hanem helyet kér magának irodalmunk történetében is azon hatásnál fogva, a melyet annak idejében tett s melylyel némelyik még ma is megállja helyét.

A magyar vígjáték már bölcsejében elárulta, hogy a családi élet szűk keretén túl érzékkel viseltetik a közélet iránt és vígjátékunk megalapítója, Kisfaludy Károly, a hogy a színpad szószékére léphet, mindjárt arra használja föl a legelső alkalmat, hogy a hazafiságot buzdítsa, lelkesítse s a külföldieskedést, a nemzettől való elszakadást kigúnyolja. Idézhetném azon hazafias mondásokat, melyekkel a *Kérők* czímű vígjátéka be van hintve, de jellemzőbbnek tartom az írónak szándékát és czélzatát azon két alakkal való elbánásából kitüntetni, melyben Perföldyt és Szélházyt reszesíti. A táblabíró képviseli a bár nyelvében eldeákosodott, de minden ízében jó magyar középosztályt, az utóbbi a minden hazait fitymáló, csak a külföldiért lelkesedő, magyarságából kivetközött mágnást. Kisfaludy Károly érdemök

*) Fölolvastatott, mint székfoglaló a m. tud. Akadémia 1891 október 5-dikén tartott ülésében.

szerint bánik el mindegyikkel. Míg a mágnás Szélházyt legmaróbb gúnyjával nevetsegessé teszi, a jó táblabíróval csak legyeskedik, sőt utoljára még feleséghez is juttatja, a minél nagyobb jutalommal tudvalevőleg a színműíró nem rendelkezik. De Kisfaludy Károly sem haladt tovább a megkezdett úton, későbbi vígjátékai minden irány nélküli családi vagy történeti vígjátékok. Se a kor, se a viszonyok nem is kedveztek másnak; a kor ízlése a Kotzebue-, Töpfer-féle német vígjátékírókhoz hajolt s ezeknek családi vígjátékaiban találta mulatságát kielégítve; a helytartó tanácsi censurának pedig kétségkívül nem tetszhettek a politikai és hazafias czélozgatások, a mint hogy még később is ilyen alkalmaknál mindig megnyirbálta a Pegazus szárnyait. Az író tehát inkább megmaradt a családi biztos, csendes tűzhelynel.

De beköszöntenek a negyvenes évek, a láthatár peremén derengeni kezd, friss hajnali szellő fuvallatát érzik az elbágyadt lelkek és — megszületik a magyar politikai vígjáték. Megszületik, mihelyt a fölébredt nemzetben aspiratiókká válnak az eddigi álmadozások! Megszületik azokban a szép negyvenes években, melyek nemzetünk történetének nemcsak egyik legfényesb, hanem legvonzóbb korszakát is képezik. Fényes ez a kor a nagy eszméknél fogva, melyek a nemzetet mozgatták, azon nagy tetteknél fogva, melyekkel a világ figyelmét magára vonta, azon nagy átalakulásnál fogva, melyen társadalmunk ez időben keresztül ment, vonzó pedig azért, mert alig van történetünknek még egy másik korszaka, melyben fajunk szeretetreméltó, rokonszenves tulajdonságai úgy megnyilatkoznának, mint ekkor. Soha nemzetünk több rokonszenvet nem szerzett magának. Ifjonti lelkesedés az újkor eszméi iránt, nagylelkű lemondás egy kiváltságolt helyzetről, nemes szívű befogadása a kizárt osztályoknak az alkotmány és társadalom sánczai közé — általában véve az a hiszékeny idealismus jellemzik azt az időszakot, mely a szabadság kiküzdésével az emberi boldogulásnak ultima Thuléját elértnek véli. Ezt a szellemet tükrözi vissza az akkori irodalom is, mely a szabadelvűség megváltó igéit hirdeti hirlapokban, regényekben, röpíratokban — még a színpadon is. A maradiság, a conservativ irányoknak voltak politikai képviselői, szépirodalmiak nem s mindazon tanok, melyek a szépirodalom útján hatoltak a nemzetbe, a szabadelvű haladás vezéreinek eszméit népszerűsítették és ter-

jesztették el mind szélesebb körökben. A mely politikus a szépirodalmat kicsinyli (s nálunk nem ritka az ilyen!) tekintsen a negyvenes évekre és látni fogja, mily szolgálatokat tehet az író tolla a politikusnak. Útját egyengeti, midőn egyrészt az előítéleteket, ósdiságokat nevetségessé teszi a közvelemény előtt, másrészt az államférfiak eszméinek népszerűsítésével azokat oly körökbe is viszi, hová más úton nem hatottak volna. Testet ad elvont fogalmaknak, lelket önt száraz tanokba. Báró Eötvös József példája, a ki a politikust a szépíróval egyesítette, legvilágosabban tanúskodik a mellett, mit köszönhet az előbbi az utóbbinak, mert azt hiszem, mitsem vonok le Eötvös politikai és publicistikai munkásságának érdemeiből, ha azt mondom, hogy *A falu jegyzőjének* korrajza legalább is annyi hatást gyakorolt a nemzetre, mint Eötvös czikkei és szónoklatai.

Hogy ily mozgalmas időben, mikor minden erjedt és forrt s egy új, nagy nemzet keletkezett a régi, kicsiny helyében, a színpad is megérezte a kor hatását, szinte magától érthető. Rendszerint a színpad nem kedveli a politikát s a közélet harczaiból politikai eszméket, jelszavakat a színpadra vinni, veszedelmes, mert — mint Sardou *Thermidor*jának legutóbbi példája is bizonyítja s magam is a nemzeti színpadon 1868-ban előadott *A népszerűség* című vígjátékommal tapasztaltam — a különböző rétegekből álló színházi közönség véleménye különböző szokott lenni a megvitatott kérdésekről. Az írónak legnagyobb tapintata kívántatik hozzá — s néha az sem elégséges arra — hogy a közönségben azt az egyértelműséget létrehozza, mely a sikerhez okvetetlenül megkívántatik.

Mikor azonban egy-egy nagy áramlat ragadja magával a nemzetet vagy legalább is annak túlnyomó részét, mint a negyvenes években a haladás és szabadelvűség áramlata, az író tehát a többség támogatására számíthat, a politikai irány nemcsak ártalmára nincs a műnek, sőt emeli hatását — de még gyengéit is elfödheti.

A negyvenes évek több drámairóján meglátszik a kor politikai és társadalmi áramlatának hatása. Obernyik Károly egyik drámájában, *A főúr és pór*ban, az első szülöttségi jog ellen küzd, az *Örökség*ben a nemesség előítéletei ellen harczol, melyekkel a polgárság irányában viseltetik. Hasonlóan szabadelvű és demokratikus fölfogással találkozunk Szigligetinél, ki népszínműveiben a reformirány bajnokának mutatkozik. *Csikósá-*

ban ő is az elsőszülöttség aristokratius intézményének káros következményeit rajzolja, a *Két pisztoly*ban a vármegyei börtönrendszert gúnyolja ki. Vahot Imre *A kézműves* népszínművében, Kovács Pál *A nemesek hadnagya* drámájában és mások színpadi műveiben is találni társadalmi vagy politikai irányokat, de mivel ez alkalommal csakis azon korszak vígjátékaira szorítkozom, a többi irányműről kénytelen vagyok hallgatni. Nagy Ignácz, Vahot Imre, báró Eötvös József, Szigeti József, Dobsa Lajos és Obernyik Károly azok, a kik politikai vígjátékokat írtak s ezeket mindenki élvezni fogja, a ki a nemzet fejlődése iránt érzékkel s érdeklődéssel viseltetik.

Érdemes tehát ezeket a porlepte, ócska kéziratokat a nemzeti színház könyvtárából elővenni s átlapozni. Más, egészen más világ tárúl elénkbe, mint a milyet ma láthatunk magunk körül! Kisebb világ, kisebb társadalommal, kisszerűbb viszonyokkal — de fiatalabb, üdébb, kevésbbé pessimistikus fölfogással annál, mely mai nap divatos.

Két világ áll egymással szemben, a régi s egy új világ, melyet a nemzet reformatorai akarnak megteremteni, Szechenyi, Kossuth, Eötvös s a többiek. Csökönyös ragaszkodás a régi állapotokhoz küzd a haladás ösztönevel s a politikai vígjátékirodalom minden művelője ebben a harczban a haladás részén áll s elől megy, magasan lobogtatva a szabadelvűség lobogóját. Mai napság azon kornak, legkivált a negyvennyolczas szabadságharcznak inkább közjogi oldalán szoktunk és szeretünk lelkesedni: az állami függetlenségen, önállóságon, melyet akkor tollal és karddal kiküzdtek s e mellett háttérbe szorúl azon időnek egy másik oldala, mely pedig nem kevésbbé fontos következményeket vont maga után. Értem a szabadelvű, demokratikus áramlatot, melynek jelszava: az egyenlőség együtt szerepelt a politikai szabadság s önállóság jelszavaival. Kivált, mióta a párisi mozgalmak hatása Magyarországon is érezhető lett es mindenki önként vagy kénytelenségből beállt polgártársnak. Új alkotmány, új társadalom eszméi mozgatták a nemzet testet s talán az új alkotmányt ki sem küzdhetjük, ha a régi társadalom válaszfalainak ledöntése s az új elemeknek befogadásával a nemzet számbeli és erkölcsi ereje rendkívüli módon meg nem növekszik. Ezek a társadalmi eszmék és jelszavak, legkivált a társadalmi egyenlőségé, fordúlnak elő legtöbbször azon kor politikai vígjátékaiban. Osztálykülönbség által elválasz-

tott szívek küzdelme s az előítéletek capitulátiója a szerelem hatalma előtt oly forrás, melyből már sokan merítettek s még többen fognak meríteni. A mi politikai vígjátékaink közül is néhány ezzel a thémával foglalkozik.

Legelső a politikai vígjátékok sorában Nagy Ignácz *Egyesüljünk* című négy fölvonásos vígjátéka, mely a nemzeti színházban 1840 márczius 7-dikén került színre, László József javára és több előadást ez egynél nem is ért.

A jutalmazott játszta benne Sárboryt, azt a furcsa sorsú magyar írót, a ki tulajdonkép egy angol lordnak Magyarországra jutott gyermeke. Fogyatkozásainál fogva tartósabb élete ennek a darabnak nem is lehetett volna, mégis figyelemreméltó marad, mert egyetlen magyar vígjáték, mely Széchenyi István hatásának nyomát viseli. Azt hirdeti, hogy az ázsiai nemzetnek modern európai nemzetté kell válnia, s e czélból Széchenyi ideálját, az angol nemzetet, tartja mintaképül elénk. Angolok és magyarok vegyest szerepelnek benne s a cselekvény Magyarországon kezdődik, hogy Angliában végződjék. A már említett Sárboryn kívül, kinek sorsa körül forog a cselekvény, főszereplője a darabnak egy angol emberbarát, John Clinton, a ki a világot bejárja, hogy hasznos intézményeket létesítsen és üdvös, modern eszméket hirdessen. Nálunk a még hiányzó és szükséges intézményeket a különböző osztályok, az egész nemzet erejének egyesülésével akarja létre hozni. Mintha Széchenyi Istvánt látnók angol maszkban.

A mű iránya és alapeszméje közt semmi kapcsolat nincsen, mert az egyesülésnek nincs köze ahhoz, hogy Sárbory végre megtalálja édes apját lord Shrewsburyt és megkapja az emberbarát leányát, Clinton Viktóriát. A ki ma ezt a vígjátékot elolvassa, azt nem is a túlságosan regényes, de fölötte egyszerűen s meglehetős járatlan kézzel szött cselekvény fogja érdekelni, hanem az a társadalmi kép, melyet a szerző John Clinton által elénkbe tár. Mily szegényes állapotok uralkodtak akkor nálunk a humanitás körül, mily jótékony intézmények tetszettek utólérhetetlen utópiáknak, melyek ma már régóta meg vannak haladva. Prédikálni kellett olyat, a mi ma magától értetődik minden művelt ember előtt, a nemzet erejét fölhívni oly intézetek létesítésére, melyeket most minden zaj s erőfeszítés nélkül könnyen létesít egy-egy kisebb társadalmi kör! De nemcsak számban növekedett a nemzet társadalma,

megváltozott e társadalomnak jellege is, mióta a patriarchalis szokásokból, erkölcsökből, nézetekből kivetkőzött. Bizonyítja ezt a cselédséggel való bánásmód is. Mikor cseléd és jobbágy úgyszólván még egyértelmű volt, másképen bántak vele, mint ma s a szerző ezt a patriarchalis elbánást élesen ostorozza. Mindjárt az előjátékban így szól Clinton:

«Föltevém, hogy egyesületet alapítok itt, melynek czélja leend jobb bánásmódot hozni divatba a cselédséggel, mert általánosan vagy borzasztó durvaságot tapasztaltam itt e tárgyra nézve, vagy oly lebocsátkozást, melynek díját becsületével fizeti a szegény cseléd. Tíz nap óta mondom már a vendéglő-teremben: egyesüljünk e szép czélra uraim, de hasztalan. Káromlás vagy csók — középútat nem ismerek.»

Inasa *William* így felel:

«Sir, nem lehet minden ember oly jó, mint ön.»

Clinton: S mi jóság van abban? Ha rosszul viseled magadat, kifizetlek s elűzlek; ellenkező esetben pedig emberileg szólok hozzád, szerencsémnek tartván, hogy Isten formájára alkotott, hozzám hasonló embertársat rendelt szolgálatomra a végzés.

William: Ha minden ember így gondolkodnék!

Clinton: Egyesüljünk csak mindenütt minden jóra s fogadom, hogy a legüdvösb ügy kivitele is csupán gyerekjáték lesz.

A feudalis, aristokratikus akkori Magyarországban mindenesetre újság volt az ilyen fölfogás, mely az egyenlőséget és tiszta emberszeretetet hirdette s méltányosságot prédikált a jobbágyság soraiból kikerült cseledség iránt is. Kétségtelen, hogy a Nagy Ignácz által festett kép nem illett akkor sem mindenkire s a magyar ember bonhomiája és szívjósága enyhített annyit a mennyit az állapotokon; — de mivel a jobbágy-cseléd önkénynek volt kitéve s az egyesek szeszélyeitől függött — nagyon sokra illett a kép, hogy csak káromlás vagy csók közt választhat.

Később a nép állapotáról van szó a két angol, a lord és Clinton közt. Clinton egy olyasféle intézetet tervez, minők a mai szeretetházak az elzüllött suhanczok javítására.

Clinton: Többször mondám már asztalnál: urak, egyesüljünk. Íme részemről ötven arany, noha nem vagyok fia e szép hazának, alapítsunk erkölcsjavító intézetet e szerencsétlen pórfiak megszabadítására, de szavaimból nem fogamzott áldást termő siker.

Erre így felel a tory angol lord *Shrewsbury:*

«Ön még most is egészen a régi, kedves Sir, pedig már meggyőződhetett volna csak előttem tudvalevő — számos kellemetlen tapasztalása után is, hogy e pórnép nem méltó szánakozásunkra.»

Clinton (hevülve). Emeljük ki félbaromi helyzetéből józan s czélszerű nevelés által és nem szánakozásunkra, hanem tiszteletünkre lesz méltó az emberek azon hasznos része, melyet ön pórnépnek nevez.

Az I. fölvonás hetedik jelenetében ismét az elzüllött gyerekekre tér vissza és ismét a szeretetház eszméjét terjeszteti Clintonnal.

A jelenetnek ezt a legjellemzőbb töredékét egész terjedelmében ide igtatom. A satira mindenkép találó s noha azóta végtelenül sokat haladtunk, a nembánomság és közönyösség vonásai még nem avultak el.

Clinton: Uraim egyesüljünk intézetet alapítani azon szerencsétlen gyermekek számára, kiknek szülői barmoknál is aljasbak. Szorítsák önök csupán szükségesekre költségeiket és vegyenek részvényeket!

Egy úr: Száz forinttal is örömest járulok e szent czélhoz.

Többen: Én is, én is!

Clinton aztán eltávozik, s egy másik személy, Makacs Gusztáv, megyei tisztviselő meg akarja nyitni az aláírást. De mikor tettre kerül a dolog, a lelkesedés hirtelen lelohad.

Makacs: Én megnyitom az aláírást.

Túry: Hiszen este is ráérünk, vagy holnap.

Magos: Most úgyis kevesen vagyunk.

Túry: Valami nevezetes főrangú férfinak vagy hölgynek kellene előbb aláírni az ívet, úgy inkább kapnánk részeseket.

Makacs: Gróf, kezdd meg!

Berky (vonakodva): Rossz néven vehetnék majd mások, ha magamnak tulajdonítanám az elsőséget.

Egy úr: Hiszen nem oly sürgetős! *(El.)*

Másik: Holnap is nap lesz! *(El.)*

Magos: Úgy van, menjünk. *(El.)*

Makacs: Szalmatűz! Füstje nagy és büdös, melege nincs! *(El.)*

Később a dologház szükségességére utal egy jelenet rajzolásával, mely az akkori rendőrség bánásmódját a koldusokkal szemben föltünteti és mutatja, hogy a keresetképteleneket a dologház hiánya csalásra kényszeríti.

Ugyan e jelenetben egy nagyobb tanácskozás folyik, Clinton elnöklete alatt, testgyakorló intézetek alapítása czéljából, hogy az elpuhulásnak induló magyar ifjúság az elsatnyulástól megmentessék.

Ennek a jelenetnek is az a czélja, hogy a közönyösséget az országos pangást ostorozza. Clinton egy részvény árát öt ezüst forintra akarja tenni, de mert se kamat, se osztalék nem fizettetnék az összeg után, nem akad vállalkozó. A mágnásnak nem tetszik az eszme, mert főuraktól csak nem várhatni, hogy közintézetekben s nemtelenek közt tanítassa gyermekeit. Azonban a hányszor a haza neve tárgyalás közben kiejtetik, mindig éljenzésbe tör ki a gyűlekezet, mely végűl szétoszlik azzal, hogy majd máskor fog végezni.

Sokkal szerencsésebben járt Nagy Ignácz a *Tisztújítás* czímű négy fölvonásos vígjátékával, mely a nemzeti színpadon először 1843 augusztus 5-dikén került színre s eddig mindössze negyvenháromszor adatott. Első előadása valóságos eseményszámba ment és fordulópontot képezett a nemzeti színház küzdelmes éveiben, mert jövedelmezőségével visszarántotta az intézetet a bukás széléről.

Ezt a nagy sikert, bár cselekvénye is az akkori viszonyokhoz képest ügyes és élénk, mégis legkivált korszerűségének köszönheti; annak, hogy a kis-nemesség, az úgynevezett bocskoros nemesség szereplését a megyei restauratióknál mulatságos módon hozza színpadra. Szabadelvűek és maradiak vagyis pecsovicsok közt folyt a harcz szerte az országban a megyegyűlésen s ez a *tisztújítás* is egy szabadelvű gondolkozású férfinak alispánná való megválasztása körül forog épen úgy, mint Vahot Imrének *Még egy tisztújítás* czímű vígjátéka,

A szerző a szabadelvűséget pártolja s míg az ellenfél pénzzel dolgozik, a szabadelvű jelölt keze tiszta marad. Ő semmiféle meg nem engedett eszközhöz nem fordúl, de dolgozik helyette más — őrangyala — jó szelleme — egy fiatal hölgy. Mert a darab hősnője természetesen a szabadelvűség képviselőjébe szerelmes, ki rendesen fiatalabb is szokott lenni a pecsovicsnál vagy conservativnál.

A kortesjelenet, melyet Réty kitünő játéka is annyira híressé tett, a kis-nemességet nem a leghízelgőbb színben mutatja be. Elv nem vezeti ezeket az embereket, csak az érdek, jó bor és egy pár huszas képében. Szó sincs róla, nemzetünk-

nek ez az osztálya akkori szereplésével rossz hírbe keverte magát, rosszabba, mint a milyet megérdemel. Mert ha találkozott is sok elvtelen és bárdolatlan elem közöttök, azt sem szabad felejtenünk, hány kitünő egyén került ki soraikból századok folyamában s hogy a kis-nemesség táplálta szakadatlanúl a középosztályt új meg új erőkkel. Egyház, katonaság, közigazgatás, igazságszolgáltatás, irodalom, műveszet, tanügy, de még az ipar és kereskedelem is igen sokat köszönhetnek ez osztálynak, mely nemcsak a sűlyedés, hanem az emelkedésnek is számos példájával szolgálhat. Nagy Ignácz *Tisztújítás*a lényegében nem politikai vígjáték, inkább mulatságos szerelmi versengés egy szép özvegy kezeért, de a mennyiben a versengők politikai pártállást is foglalnak el és egyszersmind az alispánságért versenyeznek — e politikai irány össze van forrasztva a szerelmi cselszövénynyel. Az alap meglehetősen ingatag, hiszen ha Aranka, a szép özvegy, azt nem jelentené ki előre (mint utóbb maga is bevallja «meggondolatlanúl»), hogy kezét annak adja, a ki a pár nap múlva bekövetkező tisztújításkor első alispánná választatik, a darab nem történhetnék meg. Ez a tette annál meggondolatlanabb, mert Arankának titkon van már választottja Tornyai szolgabíró személyében s könnyen eleshetnék töle. Szerző azonban gondoskodik róla, hogy ez ne történhessék meg. Alispán lesz és boldog férj.

A politika csak pedzve van nehány vonással, néhány elmésséggel, de jól megélénkíti a háttért s alkalmat ad a híres kortes-jelenetekre. Ezek elseje az, midőn két köznemes, Virágos és Aranyos, eljön Farkasfalvy Sándor, a pecsovicsság hírében álló alispánhoz, hogy elevenére tapintsanak és politikai elvei felől kikérdezzék.

Mindkét köznemes szabadelvű, szájjal az egyenlőséget hangoztatja, a mikor, mint egyikök mondja, a grófnak sem lesz több joga, mint az utolsó köznemesnek.

Farkasfalvy rosszúl járna, ha egy ügyeskedő személyiség ki nem mentené a zavarból. Ez egyik kortese, Hajlósi, ki a nemes atyafiakat a szabadelvű párt szándékairól fölvilágosítja, mert — úgymond ez a párt nemcsak a nemeseket akarja egyenlőkké tenni, hanem a parasztokat is hozzájuk emelné.

Erre Aranyos fölindúlva fölkiált: — Micsoda?

Virágos ráduplázz: Csak az kellene még!

Hajlósi folytatja fölvilágosításait: «. . . akkor aztán a

nemeseknek is adót kell fizetniök!» mire mindketten természetesen nem fizetünkkel felelnek.

Ilyen felvilágosításokra aztán lehullt szemökről a hályog és a szabadelvűségből rögtön kivetkőzvén, beállnak Farkasfalvyhoz, a kinek korcsmájából azonban az ügyes juratus, Darabos Árpád, húsz krajczáros jó bor ígérete mellett átcsalja a Heves-korcsmába.

A korteseken kívül itt szerepel a keletkező új társadalomban a zsidó is, mint legalább leendő tagja ennek a társadalomnak. Itt formulázza először kívánságait és foglal politikai pártállást. Állapota szerény, még csak korcsmáros, neve is még teljesen német, Schnaps Mózesnek hívják, de már embernek érzi magát, a ki dönteni készül s oda áll, a honnan pártolást vár.

Schnaps Mózes és az évtizedek múlva írott Toldi Istvánféle *Új emberek* meggazdagodott, megmagyarosodott, sőt ki is keresztelkedett Csipkey Kelemenje közt megvan az összeköttetés.

Schnaps Mózes az emancipatióról még csak álmodik, Csipkey már az emancipatio gyümölcse. Amott még csak ő követel, Toldynál már a nemzet követel, megmutatván annak, a kit emancipált, hogy milyennek óhajtja. Megkapott minden polgárjogot, olvadjon hát tökéletesen a nemzetbe. A két véglet közt középütt áll a zsidó a forradalomban Szigeti Józsefnél, a ki már polgártársnak szólítja a nemes embert is. Schnaps Mózes ennyire még nem merészkedik, de már nem fél a megyei hajdútól s mikor ez őt kendezni meri, megmondja, hogy: «. . . az utolsó országgyűlés óta már a zsidó is olyan ember, mint akárki más. Isten áldja meg a derék férfiakat!» — veti utána «kik azon szent törvényt csinálták! Úgy bizony, hallja kend?»

Damázsdi, a hajdú, rettenetesen föl van bőszülve azon, hogy egy Schnaps Mózes őt kendezni merészkedik és visszafelel: «Engem kendezni, a ki tizenöt esztendeig ette a császár kenyerét!»

Schnaps (szippantva). Én pedig harmincz esztendő óta eszem tulajdon kenyeremet.

Nem is áll a maradi Farkasfalvy pártjára, kiről nem felejti el, hogy a megyegyűléseken mindig az emancipatio ellen szólalt fol, valahányszor mások szóba hozták. Tornyait szereti,

mert «sok jót akar», de mégis Heveshez áll, a ki «mégis jobb, mert mindent akar».

Egészen a *Tisztújítás* nyomán jár Vahot Imre is *Még egy tisztújítás* című négy fölvonásos vígjátékában, mely azonban Nagy Ignácz darabjának szerencséjével nem találkozott, hiszen ugyanaz volt, kevésbbé mulatságos kiadásban. Összesen háromszor adták elő. Itt is egy szép özvegy teszi meg a szabadelvűség képviselőjet alispánnak. Itt is szerepelnek kortesek és köznemesség, itt is a szabadelvű jelölt győz.

A censurának ez a darab sok bajt okozhatott, mint azt a színházi példányon láthatjuk. Először kevés törléssel adták meg az engedélyt és röviden; az engedély ugyanis így szól:

«A törlöttek kihagyásával megengedtetik. Kelt Budán 1-o augusztus 1843. Szobovics K. H. Tanácsos.»

De ez az engedely tintával ki van törűlve s következik egy másik jegyzet, mely így hangzik:

«Felsőbb engedelem mellett a törlöttek szigorú és általános elmellőzésével, minden hozzátételek s kitérések nélkül, az egyes szerepeket kizárólag csak a meghagyottakhoz szorosan alkalmazva s újonnan kiosztva ismét nyilvános előadásra bocsáttatik, azon meghagyással, hogy a föntebbekre az illető rendező úr által gondos figyelem fordíttassék. Kelt Budán 16. február 1844. Szobovics K. helyt. Tanácsos.»

Világos, hogy a censor bakot lőtt, első engedélye nagyon is liberalisnak találtatott s mikor a darab 1843. évi deczember 16-dikán először színre került, a döntő körökben megütközést kelthettek némely helyek, melyek miatt új censurára kellett küldeni. Nem is csoda, igen sok benne a politika, sokkal több, mint Nagy Ignácznál. A cselekvényben a szerelmi cselszövény háttérbe szorúl a tisztújítási machinatiók mellett, melyeknek folyamában szerző ugyancsak kíméletlen vágásokban részesíti a pecsovicsokat s általában véve az akkori közállapotokat.

Nagyobb sikert aratott Vahot Imre az *Országgyűlési szállás* három fölvonásos vígjátékával, mely mindeddig huszonhatszor adatott elő. Először 1843. évi október 24-dikén került színre Erkelné javára és a hajdani pozsonyi országgyűlések társadalmi életének képe nagyon tetszett.

Vahot Imre szerencsésebb volt a közönség, mint a kritika foruma előtt. A közönség elnézte számos hiányát, egészséges humora és élénksége kedvéért, de a kritika sohasem bocsátotta

meg, hogy működéséből az irodalmi becsvágy hiányzott. Megpróbálkozott mindenféle műfajban, a komoly történeti drámától a népszínműig, de ezek közül csakis a víg genre-ral győzött. A *Farsangi iskola, Huszárcsiny, Bányarém* sokszor fordultak meg a színpadon. Tollát mindig magyarság és hazafiság vezette s ezt tapasztaljuk az *Országgyülési szállás*ban is, mely egy magyar jurátus szerelmét tárgyalja egy német pozsonyi polgár gyámleányával. Ha nem is cselekvényénél fogva, mely politikai eszmét nem illustrál, politikai ferdeséget nem ostoroz, de hazafias irányánál fogva, mely a német polgári elem megmagyarosodását hirdeti, a politikai vagy legalább is az irányvígjáték categóriájába sorozhatjuk. Burman, a nyárspolgár, a *Peleskei nótárius* serfőzőjével együtt ősapja annak a számtalan, elejénte magyarfaló, de utóbb megtérő polgárnak, ki színpadunkon évtizedek óta képviseli a városok régi polgári elemének mai napság már befejezéséhez közel álló beolvadási folyamát.

A polgár és nemes közti kérdést nálunk a dolog természetéből folyó ellentéteken kívül faji és nemzetiségi különbségek is bonyolítják.

Magyar vidéki nemes és német városi polgár áll egymással szemben, két különböző véralkat, két különböző hagyomány, két különböző világnézlet képviselői előítélettel eltelve egymás iránt. Ha Német- vagy Francziaországban polgár és nemes idegenkedtek egymástól, mennyivel érthetőbb volt ez nálunk, a hol a nemes a polgárban még a németet is lenézte s a német a nemesben a magyart gyűlölte. Az irodalom azonban érezte, hogy nemzet egységes, nagy társadalom nélkül nem tesz számot s a városokat a vegyes, de túlnyomólag német lakosság kezében találván, mindenek előtt erre vetette szemét, mint beolvasztandó elemre. De ha a német philister gyűlöli a német studenst, pedig nemet, a magyar jurátus s a német nyárspolgár hogy érthetnék meg egymást egy harmadik közvetítése nélkül? Ez a harmadik természetesen a szerelem. Burmannak van szép gyámleánya s utoljára Vigari Kálmán, a pozsonyi országgyülesre fölküldött megyei írnok, meg az öreg nyárspolgár annyira megértik egymást, hogy a német polgár beáll magyarnak.

Ez az irány és az emberek, legkivált az öregnek egészséges rajza adták meg a cselekvényeben igen szegényes s egy-

szerű darabnak az életképességet. Burman megjátszható szerep és mindig jó személyesítőre talált.

Ugyancsak Vahot Imrének egy irányzatos apróságáról elég lesz — értéktelenségénél fogva — futólag megemlékeznem. Ártatlan trefa, mely *Éljen a honi* címével is elárulja, hogy a védegyleti mozgalom hatása alatt íratott a hazai termékek dicsőítésére. Naivabban sohasem dadogott a szerző hazafisága, mint ebben a darabkában, mely röviden és kezdetlegesen azt tárgyalja, hogy gróf Baláryt és rokonát, Klotildot, kik a hazai művészetet és ipart lenézik — miképen tréfálják és térítik meg Baláry grófné és Klotild udvarlója, Magyari. Magyar kelméről, magyar pezsgőről, szivarról, versről elhitetik, hogy az külföldi, azok kitünőeknek találják és felsülnek. Milyen stílusban van tartva ez az apróság, megláthatjuk egy-két mutatványból. Baláry grófné honleányi érzelmeben fölkialt: «Oh én talán megőrülnek, ha ismét idegen kelme alá kellene rejtenem magamat». Másutt meg ezt a nyilatkozatot teszi: «már én öt éve, hogy férjemmel együtt vagyok s még csak arra sem bírám rávenni őt, hogy ha már magyarúl beszélni, olvasni nem szeret is: legalább magyar ételt ennék, magyar bort innék, magyar szivarral füstölne!» — Ezeken a küzdelmeken manapság már túlestünk.

De mind e darabok közül értékben egyik sem ér föl báró Eötvös József: *Éljen az egyenlőség*évei, mely egy fölvett alapeszmének következetes, minden oldalról való satiricus világításával nemcsak a többi hasonirányú művek fölött áll, s a negyvenes évek politikai vígjátékai között a legelső helyet foglalja el, hanem általában veve irodalmunk kiválóbb termékei közé tartozik.

Színházunknál időről-időre elő szokták venni — eddig tizenkilenczszer került színre első előadása 1844-dik évi október 26-dika óta, s a közönség szívesen mulat el a régi világ rajzán, mely azonban már csak a cselekvény vékonyerűsége miatt sem verhetett gyökeret a színpadon.

Báró Eötvös József az összes magyar irodalom legeszményibb szelleme. Egy szép, nemes eszmékkel telített korszak tükröződik vissza az ő lelkében, ki mint a társadalmi egyenlőségnek apostola, menten minden előítélettől, csak az embert nézi az emberben. Ilyen író figyelmet ugyan hogy kerülhette volna el az a komikai jelenség, melyet lépten-nyomon tapasz-

talunk az életben s a mit álszabadelvűségnek szokás nevezni? Fölfelé mindenki democrata, lefelé meg aristocrata. Ez az emberi gyarlóság képezi Eötvös vígjátékának alapját. Satira az álliberalismus ellen, melynek bélyegét rásüti minden társadalmi osztályra. A ki ebben a darabban játszik, az mind álliberalis; mindenki lenézi azt, a ki a társadalmi lajtorján egy fokkal alatta áll. A gróf, bár mindig ajkán hordja a szabadelvűséget, tényleg félvállról néz le Hegyfalvyra, az ősnemesre; ez távol van ugyan minden előítélettől, de mint törzsökös nemzetség tagja, tudja, mivel tartozik családjának s lenézi tehát Perlegit, a ki ugyan tekintélyes ügyvéd, de csak köznemes és a nagyapja még csizmadia volt. Perleginek ismét nagyon rosszúl esik, mikor Gáborszky, a tyúk-prókátor, őt, a táblai ügyvédet, collegájának meri szólítani s a mit az urak művelnek, azt a cselédség utánozza. Az alispán huszárja megbosszankodik azon, hogy a gróf inasa meg nem becsüli kellőképen, pedig őt a vármegye fizeti, ő a vármegye katonája, a mit a liberiás inas sehogysem akar elismerni. De Biri szobaleánytól még arról is értesülünk, hogy az iparosok közt sincs ez másképp, az ő édes apja szegény külvárosi kalmár volt, mégis ellenezte, hogy a leányát szabólegény vegye el. Ez derogált volna neki!

S ezt az alapeszmét a cselekvény is igen ügyesen tünteti föl. Ábrányi gróf Szépfalvy alispánnak vermet ás s maga is bele esik. Az alispánék be akarják a fiúkat a grófi családba házasítani, ezt a gróf észre veszi s viszonzásúl ő meg a törzsökös Hegyfalvy-családba iparkodik egy kis-nemest becsempészni, azonban kudarczot vall, mert Hegyfalvy leányát ugyan elveszi a kisnemesi családból származó Perlegi Gyula, de a grófkisasszonyt is oda kell adnia a Hegyfalvy fiának, Vilmosnak. Az álszabadelvűség hirdetői mind fölsülnek.

Elérkeztünk a szabadságharcz idejéhez, mely szintén hagyott a színpadon némi, bár nem maradandó nyomokat. Az izgalmas idők nem kedvezhettek a drámairodalomnak, mégis megszületett három darab, melyek az akkori hangulatok és politikai áramlatok hű képét adják. Mindhárom vígjáték, jobban mondva, bohózat; szerzőik Szigeti József, Dobsa Lajos és Obernyik Károly. Legkülönb színpadi tekintetben a három közül a Szigetié, mely gyakran (a nemzeti színház kimutatása szerint, kilenczszer) adatott, míg Dobsáé csak egyszer került színre, Obernyik művének előadásait pedig az osztrák hadsereg

bevonulása Buda-Pestre s a nemzeti színház becsukása szakította félbe.

Mindhárom darab a conservativek, a pecsovicsok ellen van írva. Szigeti a régi aulikus táblabírót gúnyolja ki Nyakassyban, a ki még teli van a régi társadalmi rend előítéleteivel és se az új idők democraticus szellemével, se a politikai változásokkal nem tud kibékülni.

Dobsa sokkal radikalisabb, ő már belekeveri a napi politikát is. Nemcsak a táblabíró ellen fordúl, hanem a bécsi camarilla ellen is. Csilling Boldizsár táblabíró mellett kikapja a maga részét Piffl Alojz és segédje Csevics is, kiket a színlap így jellemez:

«Piffl Alojz, a camarilla ügynöke, Latour levelezője.

Csevics, rácz bújtogató, Jelasics bérlettje, Piffl jobbkeze.»

Obernyik meg egy úgynevezett coblenzistát vesz elő, egy táblabírót, a ki a Magyarországon kitört forradalom elől Bécsbe menekül s ép akkor ér föl, mikor ott is kitör a forradalom. — Cseberből vederbe jutott.

Szegény táblabíró! hogy bánnak el veled ezek a forradalmi radicalisok, a kik tiszteletedet a bécsi «atyáskodó» kormány iránt kigúnyolják, ragaszkodásodat a régi állapotokhoz ósdiságnak nevezik és mindezekért megmacskazenéznek. Oh az a macskazene! A nélkül forradalmi darab nem képzelhető, ez a közvélemény nyilatkozása és ítélete — a charivari! De ez még hagyján! hanem azok az eszmék, melyeket ezek az író urak feszegetnek, azok a kifejezések, melyekkel minden fönnállottat, mindent illetnek, a mire eddig csak szent félelemmel és borzalommal gondoltak. Meglátszik, hogy nincs már censura s az írók ugyancsak kiaknázzák a szabad szó és szabad sajtó helyzetét!

Vessünk csak egy pillantást Szigeti József *Egy táblabíró a márcziusi napokban* czímű darabjába! Az kevesebb érdekű, hogy a büszke, nemes Patainé fia elveheti-e a polgárleányt, Beckendorf aranyműves leányát, mert hát ez a thema már akkor sem volt új. De az már érdekes, mert visszatükrözi a kort, melyben a darab íratott, hogy a kitörő forradalom milyen hatást tesz a szereplőkre, a cselekvénynek mily fordulatot ád és hogy a szereplők az új helyzetet mikép fogják föl. Patainé, ki előbb aristocrata elfogultságból fiának mésalliance-át elle-

nezte, átpártol a szabadelvű eszmékhez, beleegyez a házasságba, Nyakassy meg azt a nemzeti szín kokárdát nézegetve, melyet mellére tűztek, ilyen sóhajjal végzi a darabot:

«Ha mégis svarczgelb volna . . . de így . . . még viselni is vétek . . . *(Kis szünet után, mint egy gondolattól megkapatva.)* Bécsbe megyek — a camarillától utasítást kérek! *(Elfut.)*»

Legjellemzőbbek azon eszmékre, melyek akkor a nemzetet hevítették, Szivesi református lelkész jelenetei. Ő Patainénak testvérbátyja, szabadelvű tetőtől-talpig és republicanus. Belőle az új kor beszél! Dictiói oldalakat foglalnak el, melyekből íme néhány ízelítő:

Szivesi: Ej édes táblabíró úr, ki hazáját szereti, annak múlhatatlanúl szeretni kell a népet is, mely a hazát teszi. S most azt kérdem, szereti a népet az, ki holmi jeruzsálemi czímek után kapkod, csupán azért, hogy magát a nép fölé emelje?

Alább:

Nyakasy: Szivesi úr, mint látszik, kérlelhetetlen ellensége az aristocratiának?

Szivesi: Ki látja az aristocratia egy részének lelketlenségét s a nép nyomorát — nem is tehet másként.

Nyakasy: Ah! most veszem észre, hát Szivesi úr a nép embere, democrata. No úgy félelmes, még visszaidézhetné Dózsa György korát.

Szivesi: (boszusan.) Azt ha tehetném, sem tenném, mert szent előttem a polgári vér, aztán fölösleges is volna — mert korunkban már vannak jeles honfiak és emberbarátok, kiket az Isten még utódaikban is áldjon meg, mert megértették a nép sóhaját és nemsokára ki fogják küzdeni a nép jogainak szabadságát.

Nyakasy: És ha nem fogják?

Szivesi: Akkor majd kivívja a nép maga!

Nyakasy: És ezek között fog állani Szivesi úr is kétségkívül?

Szivesi (haraggal): Igen is köztök leszek, mert pap vagyok s szent kötelesség az igazság és az emberiség mellett küzdeni.

Mikor pedig Szivesi a második fölvonásban, a szabadság kiütvén, belép, az utasítás szerint vállán puska, mellén és kalapján nagy kokárda, széles nemzeti szalag — ilyen beszédeket hallunk tőle:

«. . . Semmivé teszünk minden kisebb és nagyobb despotát, kik csupa atyáskodásból — mint ön szokta mondani — nehéz hálóba nyügözik a népet!»

Nyakasy, a régi pecsovics táblabíró, egyáltalán nem jól érzi magát ebben az új ærában! Kivált mikor polgártársnak szólítják a borbély, meg a zsidó. Ugróczi borbély meg is fenyegeti:

«Vigyázzon magára, polgártárs, nehogy önt táblabírónak nézzék mert könnyen pórúl járhat!»

És mikor Nyakasy semmiképen sem tud a megszólítással megbarátkozni, azzal hagyja ott, hogy:

«Hát ön nem akar polgártárs lenni? Nem akarja a forradalmat? Jó, hogy tudom. Megyek — megyek! De nem marad estére egy ablaktáblája sem, arra esküszöm!»

Dobsa Lajos vígjátéka azonban, a *Márczius 15-dike*, sokat ígérő czím ellenére, jóval ártatlanabb munka a Szigetiénél. Egyetlen előadása 1848 deczember 8-dikára esik. Szerző fölhasználja az actualitásokat egy kis szerelmi történet fölczifrázására, melynek lényege az, hogy Arányi Géza, a *Márczius 15-dike* lapnak levelezője, miképen halászsza el Piffl Alajos leányát egy Csilling Boldisár nevű potrohos táblabíró elől, a ki Pestre jött föl egy küldöttség élén, mely a miniszteriumnak bizalmat akar szavazni a Pálffy Albert lapjának támadásai miatt.

E szerelmi cselszövények közt a politika, néhány kisebb vonatkozást leszámítva, csak a második fölvonásban kerül szóba Piffl és Csevics között, mikor a Károly-kaszárnyában levő olasz katonák lázongását emlegetik.

Az idők szellőjét Obernyik vígjátékában jobban megérezni, mely valódi korrajzot ad az akkori napokból. Kár, hogy ez a korkép a bécsi viszonyokat mutatja, nem a pestieket, de még így is érdekesen tükröződnek vissza a magyarországi állapotok az osztrák üvegben.

A két fölvonásos vígjáték, melynek hosszadalmas czíme: *Egy magyar kivándorlott a bécsi forradalomban* — a nemzeti színpadon 1849 június 15-dikén látott lámpavilágot.

Egy aulikus táblabíró, Porlairól, szól a történet, a ki megugrik az itt kitört forradalom elől, Bécsbe menekül s ép akkor ér föl, mikor ott is kitör a lázadás. Különböző kalandokon megy keresztül, félreértés következtében a legionarius diákok előtt forradalmár hírébe jön s mint ilyen kénytelen szerepelni, míg végre megúnva a hercze-hurczát, leányával s annak vőlegé-

nyével visszamegy hazájába, mert — úgymond — a ki azt hűtlenül elhagyja, azon nincs Isten áldása.

Ez már politikai darab elejétől végig. Több annál, forradalmi darab a javából. Cselekvény, irány, párbeszéd mind, mind csupa politika. Nem szerelmi történet, melyet fölczifráznak a nap jelszavaival, politikai darab ez, melyben a szerelemnek csak alárendelt szerep jutott, mert az, hogy Porlai leányát Klárit elveszi-e s megkapja-e rokona, Porlai Ödön, csöppet sem érdekes, hanem érdekesek a *magyar kivándorlott* kalandjai. Ügyesen írt és tarka képeket látunk úgy az első fölvonásban, mikor a legionáriusok a fiatal Porlai lakására mennek s ott találják az öreget, mint a másodikban, mely élénk, mozgalmas képét nyújtja az akkori barrikád-harczoknak. Ez a fölvonás Bécs egyik útczájában játszik, valóságos torlasz fordúl elő benne, császári katonák és akadémiai ifjúság közti összeütközések, stb. Képzelhetni mennyire érdekelhette ez a forradalom hevében a fölzaklatot közönséget! Kár, hogy a második fölvonás cselekvényének alapja gyönge. Azon fordúl meg, hogy az öreg Porlai nem érti az «aula» elnevezés jelentőségét. Nem tudja, hogy az egyetemi ifjúság gyűlhelyét jelenti, tehát a lázadási mozgalom góczpontját, hanem az «aula» elnevezést betű szerinti értelmében udvarnak véve, a császári udvart érti alatta s így összetéveszti a forradalmárokat az udvar védőivel. Ugyan mikép lehetett volna az akkori időben egy művelt táblabíróról föltenni, hogy az «aula» szó jelentősége felől ne legyen tisztában? Az útczai harczok élénksége s a forradalmi láztól egő antidinastikus diaog azonban az alap valószínűségét feledteti.

Legsikerültebb az első fölvonásbeli félreértés, mikor Porlai a legionariusokkal szemben áll, kik fegyveresen zászlóval jönnek az ifjú Porlai lakására, hogy őt mint democratát és republicanust vezérökül fölkérjék. Az ő távollétében a svarczgelb nagybácsi fogadja őket és derekasan megmossa a fejöket, úgy hogy ezek ki akarják a hivatlan prókátort az ablakon dobni. Erre az öreg megíjed, fordít egyet a köpenyegen és mentegetőzni kezd, hogy ő voltakép azt sem tudja, miről van szó, hiszen csak az imént érkezett Bécsbe, s fogalma sincs az ottani fölfordulásról, sem arról, hogy mi az ő törekvéseik czélzata.

A legionáriusok azonban fölvilágosítják:

«Hát nem tudja ön, hogy a kivívott jogok gyalázatosan meg akarnak semmisíttetni? Nem tudja, hogy az ön hazája, Magyarország,

ellen katonaság parancsoltatott — hogy az ott megfojtja a szabadság fakadó virágait?»

Porlai: Katonaság? Hisz ez erőszak!

Első legionarius: Aztán az önök új kormányformáját el akarják törölni.

Porlai (félre): Hisz ez a legpompásabb! *(Fönn):* Ez alávalóság!

Második legion.: S a néptől visszavenni az üdvös eredményeket.

Porlai (félre): Ah, mi isteni volna! *(Fönn):* Hisz ez esküszegés, elveteműlt hűtlenség!

Első legionárius: Lám, lám! Ön, mint magyar ember, fölgerjed az ily égbekiáltó igaztalanságokra.

Porlai (fölindulást színlelve): Igen, uraim, én magamon kívül vagyok boszúságomban. Buzdítni, fölrázni szeretnék mindenkit, hogy ezt ne tűrje. *(Felre.)* Rászedem őket!

Első legionárius: Úgy-e most már látja ön, miért keltünk föl, miért fogtunk fegyvert? Ügyünk közös — együtt él, együtt dől el — azért nem engedjük a halálig.

Mind: Nem. A halálig nem!

Porlai (félre): Kezembe adják az eszközt. Saját hálójokban fogom meg a nyomorúltakat! *(Fönn.)* Uraim, szabadság hősei, hahogy a dolgok így állnak: egy perczet sem lehet mulasztani s az önök föllépése, a mily igazságos, ép oly szükséges.

Első legionarius: Ez már helyesen van mondva. Éljen!

Mind: Éljen, éljen!

Porlai: Köszönöm, köszönöm uraim! *(Felre.)* El fogom utasítani. *(Fönn.)* De hát ifjú bajnokok, ha önök győzni akarnak, miért vesztegetik az időt? Ily körűlmények közt minden pillanat drága. Azt akarják önök, hogy míg itt várakoznak, addig a hatalom elfoglaljon minden tért? Miért nem rohannak minél előbb küzdeni a szent ügyért? *(Félre.)* Beadtam a mérget!

Néhányan: Helyes! nincs veszteni való idő!

Mind: Igen, menjünk győzni, vagy — halni! *(Egymás közt beszélnek.)*

Porlai (álpathoszszal): Én fájlalom ily nemeslelkű ifjak sorsát. De ha lenni kell, ám legyen. Önök ügye és lelkesedése előre kezeskedik a győzelemről. *(Félre.)* Veszszetek el mindnyájan. *(Kémlő szemekkel nézegeti titkon az ifjakat.)*

Első legionarius (a másodikhoz titkon): Úgy látszik, a férfinak kedve volna szerepet vinni köztünk.

Második ifjú (elsőhöz szinte titkon): Én is úgy hiszem, csakhogy szerénykedik.

Mind: Föl tehát csatára, csatára! *(Indúlnak.)*

Porlai (félre, örömmel): Mennek már! Hahaha! Az ostobák!

Első ifjú: Barátim megálljatok. *(Ifjak megállanak.)* Egy indítványom van. Miután Ödön barátunk nincs itt, ederék férfi pedig *(Porlaira mutat)* oly hatályosan buzdított föl bennünket a rögtöni tettre.

Mind: Éljen, éljen!

Porlai (hajtogatja magát, félre): Mi a manó lesz ez?

Más ifjú: E polgártárs valódi népbarát!

Harmadik: Határozott ellensége a reactiónak.

Mind: Éljen, éljen!

Porlai (félre): Még erővel megtesznek rebellisnek!

Első: Tehát tudhatjátok, mit akarok mondani. Válaszszuk e polgártársunkat vezérünkké.

Mind: Helyes. Éljen!

Porlai (megütközve visszavonúl, félre): Ördög és pokol, csak ez volna még hátra, notórius fölségsértő legyek. *(Fönn.)* Uraim, én nem — nem lehet!

Első ifjú: Semmi szerénykedés! Ön méltó e kitüntetésre.

Porlai: De kérem — kérem — ez . . . a manóban nem lehet uraim! *(felre.)* Inkább megölöm magamat!

Első ifjú: Kimondtuk! A nép parancsol! *(Fölveszi a fal mellett levő puskát.)* Itt a fegyver!

Második (a zászlót Porlai kezébe nyomja): A szabadság e lobogója az ön kezében fog lengeni. Ha el fog ön esni — irigyelni fogják dicső halálát!

Porlai (felre.) Köszönöm alássan! *(Fönn.)* Kérem, hagyjuk a tréfát. Én nem mehetek.

Első ifjú: Mi pedig nem engedhetünk a szerénységnek. Vegye ön e fegyvert! *(Vállára teszi a puskát Porlainak.)* Éljen vezérünk!

Porlai (félre): Szent és igazságos ég! ezt magam akartam. Nem szabadulhatok.

Első: És most el küzdeni! Vezessen ön s mi önnek fogunk élni és halni! Föl csatára!

Mind: Föl csatára! *(Körbe fogják Porlait s indúlnak.)*

Porlai: Bocsássanak! Jaj, megölnek, fölakasztanak. Rebellis Uraim! *(oldalra tekintve.)* Leányom! gyermekem! *(Az ifjak magokkal viszik a fenékszíni ajtón.)*

Ezzel befejeztem a negyvenes évek politikai vígjátékainak szemléjét. A szabadságharcz leveretése után a politika a színpadon is elhallgatott s ismét csak akkor mutatkozott szinte félénken, társadalmi alakban, mikor az absolutismus ingadozni kezdett. Szigeti József volt az, a ki *A falusiak* czímű vígjátékában megint megpendítette a hazafiság és nemzetiség húrjait, mikor az előkelő magyar nemesség oly typusát teremtette meg, mint az öreg Óváry. A «gentry»-nek képe ez, melynél hívebben, kedélyesebben még senki sem vitte színpadra ezt az osztályt.

Az októberi diploma utáni korszakban ismét jelentkezik a politika a színpadon (Szigeti Józseftől *A jó madár* és mások) s az alkotmányosság beköszöntével is rögtön fölhasználja Szigligeti az alkalmat, hogy a Bach-viszonyokat nevetségessé tegye az *Uldözött honvéd*ban. Mások pedig megpróbálkoztak politikai és irány-vígjátékokkal; közöttök legtöbb szerencsével Toldy

István, kinek *Jó hazafiak*, *Új emberek* című két vígjátéka közül az utóbbi most is szívesen látott darabja a nemzeti színház játékrendjének és mindenesetre igen sikerült iránydarab.

*A Jó hazafiak*ban rajzolt viszonyok némikép megváltozván, a darab actualitásából vesztett s ennek tulajdonítható talán, hogy leszorúlt a színpadról, az *Új emberek* alapját képező társadalmi kérdés azonban — a zsidóság társadalmi emancipatiója — még ma is napi renden van.

Ha tehát olyan hatalmas politikai vígjátékot, mint a milyen a muszkák *Revizor*ja, vagy a franczíák *Rabagas*a, nem is találunk sem a negyvenes évek színirodalmában, de később sem, mégis elmondhatjuk, hogy színműíróink ezen a téren is derekasan megállták helyöket. Írtak oly minőségűt, a milyet színirodalmunk fejlődésének akkori stadiumában várni s annyit, a mennyit oly rövid idő alatt termelni lehetett. Hiszen nemzeti politikai életünk fölpezsdülésének az a korszaka rövid volt. Alig köszöntött be, máris véget ért a szabadságharcz leveretésével. De annyi bizonyos, hogy annak a kornak képét vígjátékíróink több oldalról híven festették le s a ki ismerni akarja azt az időszakot, találhat adalékokat hozzá politikai vígjátékainkban.

Berczik Árpád.